

INDUSTRIENS UTREDNING SINSTITUT

VERKSAMHETSÅRET 1955

är en fristående vetenskaplig forskningsinstitution grundad 1939 av Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund.

Syfte

Att bedriva forskning rörande ekonomiska och sociala förhållanden av betydelse för den industriella utvecklingen.

Verksamhet

Huvuddelen av arbetet inom institutet ägnas åt långsiktiga forskningsuppgifter. Man siktar härvid till ett studium av de grundläggande sammanhangen inom näringslivet och särskilt till att belysa de frågor som hör samman med strukturella och institutionella förändringar. Forskningsresultaten publiceras i institutets skriftserie.

Vid sidan om det långsiktiga forskningsarbetet utför institutet smärre utredningar rörande speciella problem samt ger viss service åt industriföretag, organisationer, statliga myndigheter etc. Institutet sammanställer vidare bl. a. månadssiffror över industriproduktionen samt en index över denna.

Styrelse

Bankdirektör Marcus Wallenberg, ordförande	Direktör Sven Schwartz
Direktör Axel Enström	Disponent Chr. von Sydow
Direktör Per Hemberg	Direktör Lars-Erik Thunholm
Direktör Bertil Kugelberg	Fil. dr Jan Wallander
	Tekn. dr Ernst Wehtje

Personal

Direktör: Fil. dr Jan Wallander	
Forskningsassistenter: Docent Ragnar Benzel	
	Fil. lic. Erik Höök
Sekreterare:	Pol. mag. o. civ.ekon. Lars Nabseth
Kamrer:	Fröken Ruth Wiklund

Övrig ordinarie personal samt för särskilda utredningar anställda:

Amanuens Göran Albinsson	fru Alice Nilson
fröken Barbro Bröms	fru Wera Nyrén
herr Carl Gustaf Dahlerus	herr Bertil Olsson
civilekonom Albert Danielsson	civilekonom Åke Ortmark
fil. lic. Kurt Eklöf	fru Synnöve Pettersson
pol. mag. John Ekström	fil. lic. Bengt G. Rundblad
agr. lic. Odd Guldbandsen	fil. kand. Karl-Olov Samuelsson
fru Karin Kasterman	fru Inga-Lill Ugglå
fru Gunnel Kyrö	fru Ester Wennerholm
fröken Ingrid Lindström	

Verksamhetsåret 1955

Arbetet vid Industriens Utredningsinstitut präglades under våren förra året i hög grad av de utredningar som då färdigställdes för publicering. Under denna tid publicerade institutet sålunda två böcker. Den ena behandlade den kemiska industrien och den andra tog upp problemen kring "Industrien och förgubbningsen". Vidare utgavs en undersökning rörande nationaliseringen i England och erfarenheterna därav samt en analys av bostadsefterfrågan och dess samband med bl.a. inkomstförändringar och hushållens sammansättning.

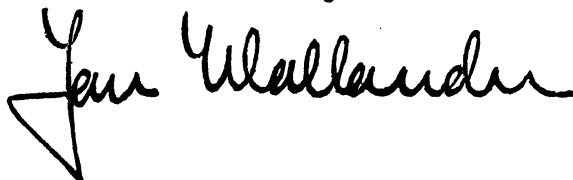
I övrigt fortsattes under året arbetet med tidigare påbörjade utredningar. Några av dessa kom under hösten in i slutstadiet. Det gäller utredningarna om jordbruket och konsumtionsutvecklingen. En betydande del av institutets personal var vidare under året sysselsatt med arbete i samband med den s.k. bilundersökningen. Intervjumaterialet insamlades under våren och mot slutet av året kunde den maskinella bearbetningen komma igång. Resultaten kommer att publiceras successivt. Insamlingen av material till institutets undersökning rörande kapitalförsörjningens problem kom under året igång i större omfattning. De undersökningar som vi tidigare påbörjat rörande löneförändringars inverkan på olika företags typer utvidgades genom det uppdrag att verkställa en undersökning rörande verkningarna av en arbetstidsförkortning,

som institutet erhöill av utredningen om kortare arbetstid.

En stor plats i institutets forskningsprogram har sedan många år upptagits av undersökningar rörande de långsiktiga utvecklingstendenserna i det ekonomiska livet. Sådana problem har t.ex. behandlats i undersökningarna rörande befolkningsutvecklingen, transport- och distributionsväsendet och inkomstfördelningen. Den ovan nämnda konsumtionsundersökningen är också ett led i detta program.

Avsikten med dessa olika utredningar har varit att skapa en grundval för en bedömning i stort av den ekonomiska utvecklingen på lång sikt. En arbetsgrupp inom institutet är för närvarande sysselsatt med att sammanställa tillgängligt material för att därigenom kunna ge några av huvuddragen i en sådan helhetsbild. Gruppens ordförande är professor Ingvar Svennilson. I arbetet deltar även utomstående experter.

Stockholm den 11 januari 1956

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Jan Wallander". The signature is written in a cursive style with a large, stylized initial "J".

Innehållsförteckning

	Sid.
Publicerade utredningar	5
Kemisk industri	5
Industrien och förgubbningsen	7
Nationaliseringen i England	8
Bostadsefterfrågan	9
Forskningsprojekt under arbete	11
Konsumtionsundersökningen	11
Bilundersökningen	12
Jordbruksutredningen	15
Undersökningar rörande arbetsmarknaden	17
Kapitalundersökningen	20
Löpande statistik	21
Övrig verksamhet	24
<u>Diagram</u>	
1. Kemisk industris andel av antal arbetare, salu- tillverkningsvärde och investeringar i hela in- dustrien åren 1913-1953	6
2. Yrkesverksamheten i olika åldrar och för olika yrkeskategorier år 1950	8
3. Förändringar mellan 1931 och 1954 i den totala privata konsumtionen i Sverige av några olika varor	11
4. Den procentuella fördelningen i USA och Sverige av den totala privata konsumtionen på olika hu- vudområden under åren 1930 och 1952 resp. 1931 och 1953	13
5. Några olika prognoser för utvecklingen av anta- let personbilar i Sverige	16
6. Antal manliga företagare i jordbruk och boskaps- skötsel åren 1955 och 1970	17
7. Produktionsindex 1954-55	21
8. Produktionsindex 1935-55	22
9. Orderingången inom verkstadsindustrien september 1954 - augusti 1955	23

PUBLICERADE UTREDNINGAR

Kemisk industri. Institutets utredning om den kemiska industrien, författad av civilekonom Alv Elshult och professor Ingvar Svernilson under medverkan av amanuens Hans Wagner, publicerades i juni 1955 under titeln "Kemisk industri - karakteristiska drag, struktur och utvecklingstendenser" (222 s inb). Boken lades fram i samband med Sveriges Kemiska Industrikontors årsmöte, där den utgjorde underlag för förhandlingarna.

Ett utmärkande drag i den industriella utvecklingen i olika länder är den kemiska industriens kraftiga expansion. Vad t.ex. Sverige beträffar beräknas det att produktionen i denna bransch stigit med i genomsnitt 5 procent under tiden 1938-1953 mot 3,5 procent i hela industrien (i volym räknat).

I institutets utredning ges en översikt över denna expansiva industris hittillsvarande utveckling och aktuella struktur i Sverige och de viktigare industriländerna. Stor vikt har härvid lagts vid ett försök att bedöma och belysa utvecklingstendenserna inom den kemiska industrien med avseende på produktion och användning av olika produkter, företags- och marknadsstruktur etc. Kapitalbildningens och forskningens roll ägnas också speciell uppmärksamhet. Denna del av utredningen, som alltså syftar till att i stort bestämma den kemiska industriens position i olika avseenden, innehåller också en redogörelse för branschens teknik och de kemiska processer som kommer till användning vid framställning av olika produkter.

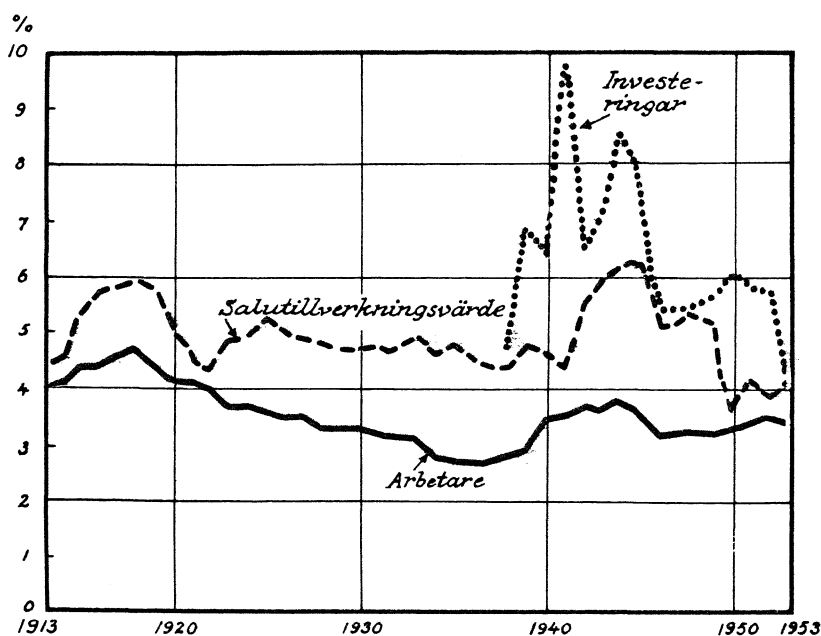
Mot denna bakgrund görs i det avslutande kapitlet, som författats av professor Svernilson, ett försök att bedöma förutsättningarna för den svenska kemiska industriens fortsatta expansion. I detta sammanhang framhålles att det snabba uppsvinget i Sveriges kemiska industri under de senaste femton åren huvudsakligen får ses i samband med kriget, avspärrningen och knappheten på varor under åren närmast efter kriget. Problemet i detta kapitel är därför om branschen kan fortsätta att expandera i samma snabba takt under den nuvarande förändra-

de marknadsförutsättningarna och den hårdare internationella konkurrensen.

Möjligheterna att utveckla en större kemisk produktion i Sverige är ur vissa synpunkter gynnsamma. Den kemiska industrien är som framgår av diagram 1 mycket kapitalkrävande och Sverige hör vad beträffar kapitaltillgången till de bäst utrustade länderna i världen. Sverige representerar vidare ett industriellt mognadsstadium där det borde vara möjligt att mobilisera relativt stora resurser av tekniskt kunnande. Å andra sidan blir den svenska kemiska industriens fortsatta expansion i hög grad beroende av vilken utvecklingslinje man väljer. I institutets utredning ställs avslutningsvis frågan om det inte vore fördelaktigt ur svensk synpunkt att i högre grad koncentrera resurserna till en eller flera specialprodukter på det kemiska området - t.ex. läkemedel eller plast - där möjligheter även skulle föreligga att söka avsättning på de internationella exportmarknaderna.

Diagram 1

Kemisk industris andel av antal arbetare, salutillverkningsvärde och investeringar i hela industrien åren 1913-1953

Industrien och förgubbningsproblemet. De problem som hör samman med att andelen gamla i befolkningen stiger snabbt har under de senaste åren väckt ökad uppmärksamhet. På många håll har man sett med oro på denna utveckling eftersom man menat att den medför att den arbetsföra befolkningen måste försörja ett förhållandevis större antal åldringar. Ett synnerligen viktigt problem blir då frågan om vilka konsekvenser olika lösningar av pensionsproblemet får för den aktiva befolkningens inkomstförhållanden och för framstegstakten i samhället. Genom att antalet åldringar stiger blir också alla de sociologiska och medicinska problem som hör samman med åldrandet mera framträdande. För att få bland annat dessa sidor av problemkomplexet närmare belysta anordnade institutet i oktober 1954 en konferens med företagare och fackföreningsmän samt experter på skilda områden som deltagare. Föredragen och diskussionerna vid konferensen redovisas i publikationen "Industrien och förgubbningsproblemet" (127 s hft), som utgavs i maj 1955.

De samhällsekonomiska aspekterna av förgubbningsproblemet behandlas av fil.dr Jan Wallander samt professor Ingvar Svenilsson i uppsatserna "Försörjningsbörda och framstegstakt i ett åldrande samhälle" resp. "Arbete eller fritid i de högre levnadsåldrarna". Docent I.G. Porjé och professor Sven Forssman anlägger medicinska synpunkter på de äldres arbetsförmåga i uppsatserna "Hur förändras människorna när de blir gamla" resp. "De gamla och industriarbetet". Åldringarnas problem ur sociologisk synvinkel behandlas av fil.lic. Bengt G. Rundblad i uppsatsen "Att åldras i industrialismens samhälle". Bland de problem som tas upp till behandling märkes bland annat förändringarna i yrkesverksamheten i olika åldersgrupper under de senaste årtiondena. Det visar sig här att yrkesverksamheten för åldersgrupperna 15-25 år samt för åldrarna över 60 år sjunkit sedan 1930. För de äldre åldersgrupperna sammanhänger detta inte endast med en nedgång av yrkesverksamheten inom olika yrkesgrupper utan även med överflyttningen mellan yrkesgrupperna. Som framgår av diagram 2 på nästa sida är nämligen yrkesverksamheten i de högre åldrarna mycket olika inom olika yrken.

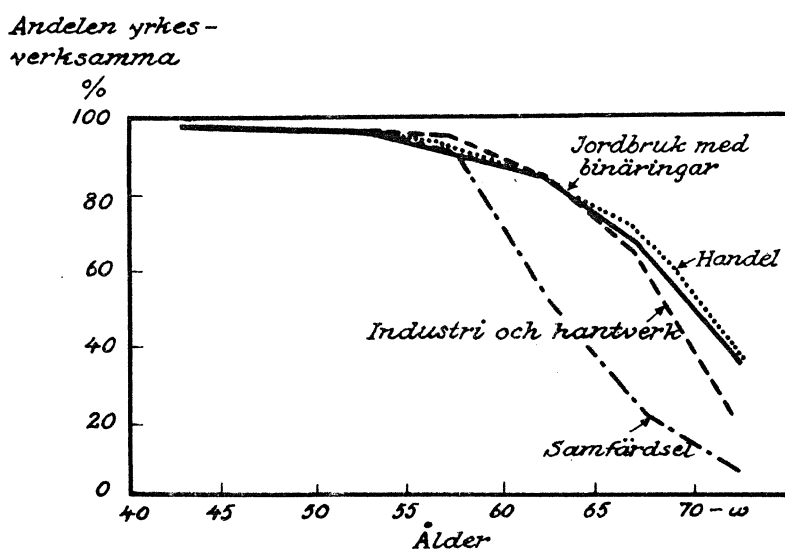
Referatet av diskussionerna vid konferensen tar upp problem som mekaniseringen och de äldres sysselsättningsmög-

ligheter, omplacering och omskolning av äldre arbetare, systerställningsläget och pensionärernas arbete samt fixerad eller elastisk pensionsålder. Den grundsyn, som dominerade diskussionen av dessa problem, framgår av följande yttrande av direktör Sven Schwartz:

"Även om det inte skulle gälla så stora ekonomiska värden har det utan tvivel stor betydelse att man inte direkt tvingar folk att sluta arbeta. Vi bör se det som en angelägen uppgift att finna framkomliga vägar för att låta människor fortsätta arbeta, när de är villiga och kapabla att göra det. Detta är ett stort problem och dess lyckliga lösning kräver inte bara insatser av näringslivet och samhället utan allas medverkan och ansträngningar."

Diagram 2

Yrkesverksamheten i olika åldrar och för olika yrkeskategorier år 1950

Nationaliseringen i England. Institutets skrift rörande nationaliseringsproblemen i England, författad av fil.lic. Erik Höök, publicerades i juni 1955 under titeln "Nationaliseringen i England" (88 s multilith). Framställningen bygger på ett flertal utredningar, böcker och artiklar om de nationaliseringsåtgärder, som vidtogs i England efter det andra världskriget. Redogörelsen för de frågor, som tas upp i dessa skrifter, syftar inte till att ge någon sam-

manfattande bedömning av de resultat, som uppnåtts i de nationaliserade industrierna, utan här redovisas endast de olika problem och svårigheter, som anmält sig vid utformningen av nationaliseringspolitiken.

Uppkomsten och arten av problemen i de nationaliserade industrierna sammanhänger med de tidigare förhållandena inom de olika industrierna och med de skilda motiv, som drev fram de statliga ingreppen. Därför behandlas till en början den institutionella och sedermera även den ideologiska bakgrunden till nationaliseringsåtgärderna. Detta avsnitt bildar i viss mån även en utgångspunkt för urvalet av de frågor som sedan i fortsättningen tas upp till behandling. Sålunda uppehåller sig den följande redogörelsen främst vid hur man sökt realisera de viktigare mål, nationaliseringarna var avsedda att tjäna, och vid de problem som därvid anmält sig. Formerna och de reella möjligheterna för statsmakterna att utöva sin bestämmande- och kontrollrätt över de nationaliserade industrierna, statsföretagens relationer till konsumenter och anställda är t.ex. frågor som ur denna synpunkt ansetts vara av intresse. Vidare har av liknande skäl uppmärksamhet ägnats åt hur industriernas prispolitik utformats och hur efter nationaliseringen utvecklingen inom dessa gestaltat sig med hänsyn till produktion, investeringar, vinstresultat etc. Avslutningsvis berörs också något den denationalisering av vissa näringar som genomförts under senare år.

Bostadsefterfrågan. Den på uppdrag av Näringslivets bostadsbyggnadsdelegation av fil.kand. Stig Rydorff utförda undersökningen rörande sambandet mellan bostadsefterfrågan och förändringar i hushållens inkomster och sammansättning har under året slutförts. Resultatet av undersökningen redovisas i institutets publikation "Bostadsefterfrågan - med hänsyn till hushållens inkomster och sammansättning" (88 s stencil), som publicerades i juni 1955.

Undersökningen baserar sig på material från 1945 års bostadsräkning i Stockholm och Göteborg. Författaren framhåller att möjligheterna att från det använda materialet dra några generella slutsatser om de sökta sambanden är begränsade. Detta sammanhänger med att bostadsräkningarna endast ger

en bild av bostadsförhållandena under ett visst år. Härtill kommer att materialet endast omfattar två orter samt att de nuvarande förhållandena på bostadsmarknaden i hög grad präglas av den långvariga bostadsbristen. Undersökningens resultat kan därför helt naturligt inte utan vidare appliceras på den nuvarande marknaden utan den syftar i stället framför allt till att behandla vissa metodproblem.

Av stort intresse vid en långsiktig bedömning av utvecklingen på bostadsmarknaden är problemet om efterfrågans inkomstelasticitet, dvs i detta fall hur inkomstförändringar påverkar efterfrågan på bostäder såväl med hänsyn till storlek som kvalitet. På grundval av bostadsräkningens material demonstreras och utvecklas i undersökningen vissa metoder för beräkning av denna typ av elasticiteter. Av intresse i detta sammanhang är de beräkningar som författaren utför rörande effekten på bostadsefterfrågan av en allmän höjning av inkomstnivån. Författaren finner exempelvis att under vissa förenklande förutsättningar kan hyresutgiften för hela befolkningen i Stockholm beräknas stiga med ungefär 7 procent om inkomstnivån höjes med 10 procent men övriga omständigheter är oförändrade. Hälften av denna efterfrågeökning är en följd av en ökning i antalet hushåll för vilken gruppen ogifta praktiskt taget helt svarar. Den andra hälften av efterfrågeökningen beror på standardhöjning för de redan existerande bostadshushållen av vilka majoriteten är gifta par.

I undersökningen diskuteras också verkningarna av en inkomstutjämnning på bostadsefterfrågan samt olikheterna i efterfrågan mellan skilda hushållstyper och orter.

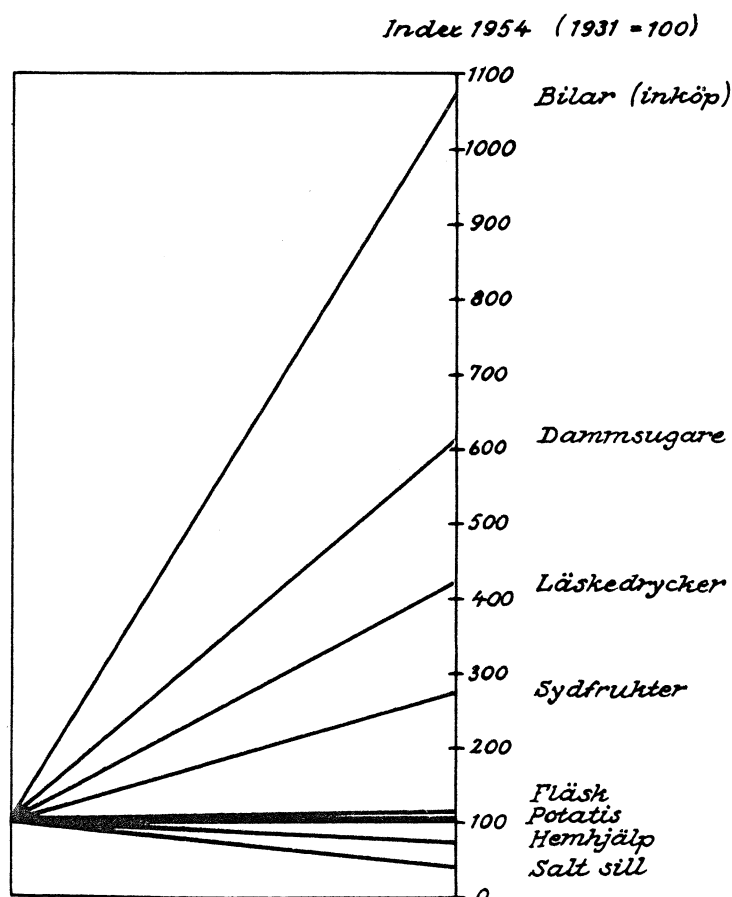
FORSKNINGSPROJEKT UNDER ARBETE

Konsumtionsundersökningen. Syftet med denna undersökning är att ge en översikt över hur konsumtionen av olika varor och tjänster utvecklats under senare år samt att göra en prognos över den framtida konsumtionsvaruefterfrågans inriktning. Undersökningen bygger på förekommande teorier på detta område och på ett omfattande statistiskt material. Den beräknas bli färdig under år 1956.

Under den senaste 25-årsperioden har svenska privatpersoners inköp av konsumtionsvaror nära nog fördubblats kvantitativt sett. Samtidigt har konsumtionens inriktning förändrats i många avseenden som framgår av diagram 3. Köpen av

Diagram 3

Förändringar mellan 1931 och 1954 i den totala privata konsumtionen i Sverige av några olika varor

s.k. nödvändighetsvaror - potatis, mjölk, skor etc. - har inte ökat särskilt mycket eller t.o.m. minskat medan däremot köpen av mer umbärliga varor - sydfrukter, bilar och motorcyklar, dammsugare, hobbyartiklar etc. - har stigit desto kraftigare. Det köps t.ex. inte mera potatis eller skor nu än för 25 år sedan men däremot inköps numera årligen ungefär sex gånger fler dammsugare än i början på 30-talet.

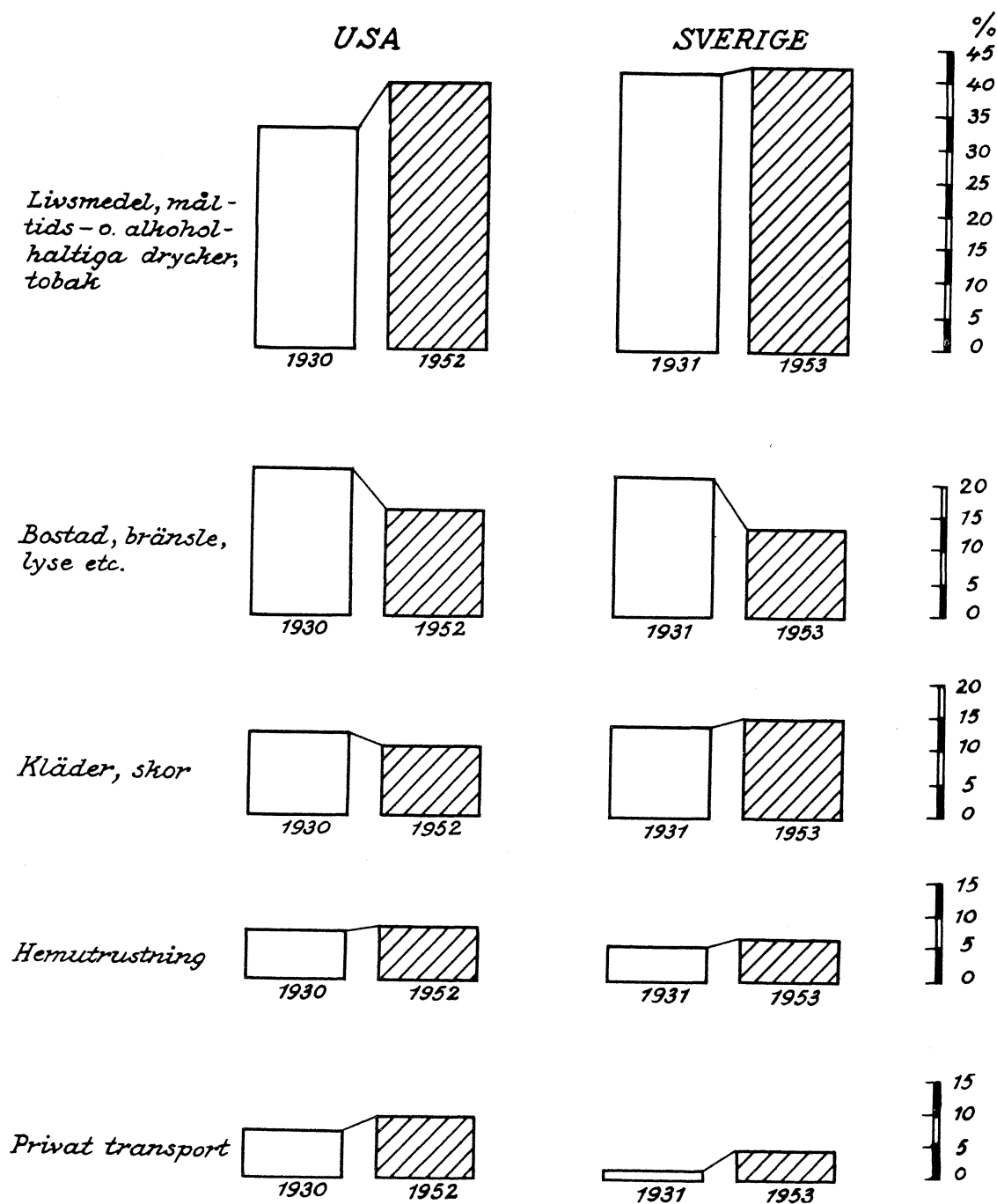
De förändringar, som skett i den privata konsumtionens inriktning under efterkrigstiden, visar stora likheter med dem, som skedde under 1930-talet. Efterkrigstidens förändringar kan på flertalet områden ses som en av enbart inkomst- och prisförändringar beroende följdriktig fortsättning på mellankrigstidens utveckling. De varor, på vilka efterfrågan under 1930-talet ökade förhållandevis mer än inkomsterna, har även under efterkrigstiden visat samma utveckling. Det samma gäller för varor på vilka efterfrågan stigit mindre än inkomsterna. Förändringarna i den svenska konsumtionens inriktning uppvisar vidare som framgår av diagram 4 på sid. 13 stora likheter med dem, som inträffat i USA.

Bilundersökningen. Denna undersökning igångsattes under 1954 som ett led i institutets konsumtionsundersökning. Under det gångna året har intervjuer genomförts med ca 1 250 ägare av privatbilar resp. ca 1 000 icke-bilägare. Vidare har det insamlade materialet kodats och stansats på hålkort samt bearbetningen påbörjats.

Intervjuarbetet utfördes av Statistiska centralbyråns lokalombud i februari-mars 1955. 96 procent av bilägarintervjuerna kunde genomföras, vilket måste betraktas som ett mycket gott resultat. För att kunna bestämma vilka faktorer, som påverkar bilkonsumtionen, jämföres bilägarna med en kontrollgrupp av icke-bilägare, som har ungefär samma inkomst, ålder, civilstånd, kön och hemort som bilägarna. Jämförelsen är begränsad till bilägare resp. icke-bilägare med mindre än 30 000 kr i sammanräknad nettoinkomst. Trots detta har det i flera fall varit svårt att bl.a. i de högre inkomstklasserna finna icke-bilägare med samma inkomst, ålder etc. som de utvalda bilägarna. Det har dock lyckats att förse 92 procent av bilägarna med kontrollpersoner. (Sammanlagt har 1 235 bilägare och 1 086 icke-bilägare intervjuats.)

Diagram 4

Den procentuella fördelningen i USA och Sverige av den totala privata konsumtionen på olika huvudområden under åren 1930 och 1952 resp. 1931 och 1953

Efter det att intervjuarbetet avslutats har det insamlade materialet kodats och stansats på hålkort. För varje bilägare finns för närvarande fem hålkort täckande olika problemområden, ex. konsumtionsvanor, bilköpets finansiering samt bilens driftskostnader under 1954, och för varje icke-bilägare tre hålkort. Under hösten har de första körningarna av detta material gjorts, varvid innehavet av varaktiga konsumtionsvaror i de två grupperna undersökts. Institutet planerar att publicera de första undersökningsresultaten under våren 1956. Denna publikation kommer att avse endast bilägare och innehålla uppgifter om dessas fördelning på en rad demografiska och geografiska variabler, bilbeståndets sammansättning vid undersökningstillfället samt inköpets finansiering och bilarnas driftskostnader.

Senare kommer institutet att publicera analyser av de faktorer, som påverkar bilkonsumtionen, samt om bilinnehavets inverkan på annan konsumtion.

En av målsättningarna för institutets bilundersökning är att ge bättre underlag för en bedömning av den framtida personbilsparkens storlek. I avvaktan på undersökningsresultaten gjordes inom institutet under 1954 på uppdrag av delegationen för översiktlig vägplanering vissa överslagsberäkningar över antalet personbilar i landet år 1960. Dessa beräkningar, som alltså senare kommer att revideras, bygger på vissa jämförelser med personbilsutvecklingen i USA.

I USA hade man redan 1920 lika många bilar per 1 000 invånare som Sverige hade vid årsskiftet 1954/55. Studier av resp. länders privata konsumtionsutgifter visar att år 1920 ca 6 procent av amerikanarnas konsumtionsutgifter avsåg bilen, medan motsvarande siffra för Sverige år 1954 var ca 5 procent. Jämförelsen med USA utmynnar i två beräkningar över antalet personbilar 1960. I båda överslagskalkylerna (det har räknats med två alternativ för realinkomstutvecklingen i landet fram till 1960) har prognosen utgått från biltätheten i USA år 1920. Alternativ I som förutsätter samma utveckling av personbilsbeståndet som i USA åren 1920-26 och en realinkomstökning på ca 3 procent per år, ger en personbilspark i Sverige år 1960 på ca 1,2 milj. bilar, medan alternativ II, där det antagits en realinkomstökning på 2,5 procent per år, ger en knapp miljon person-

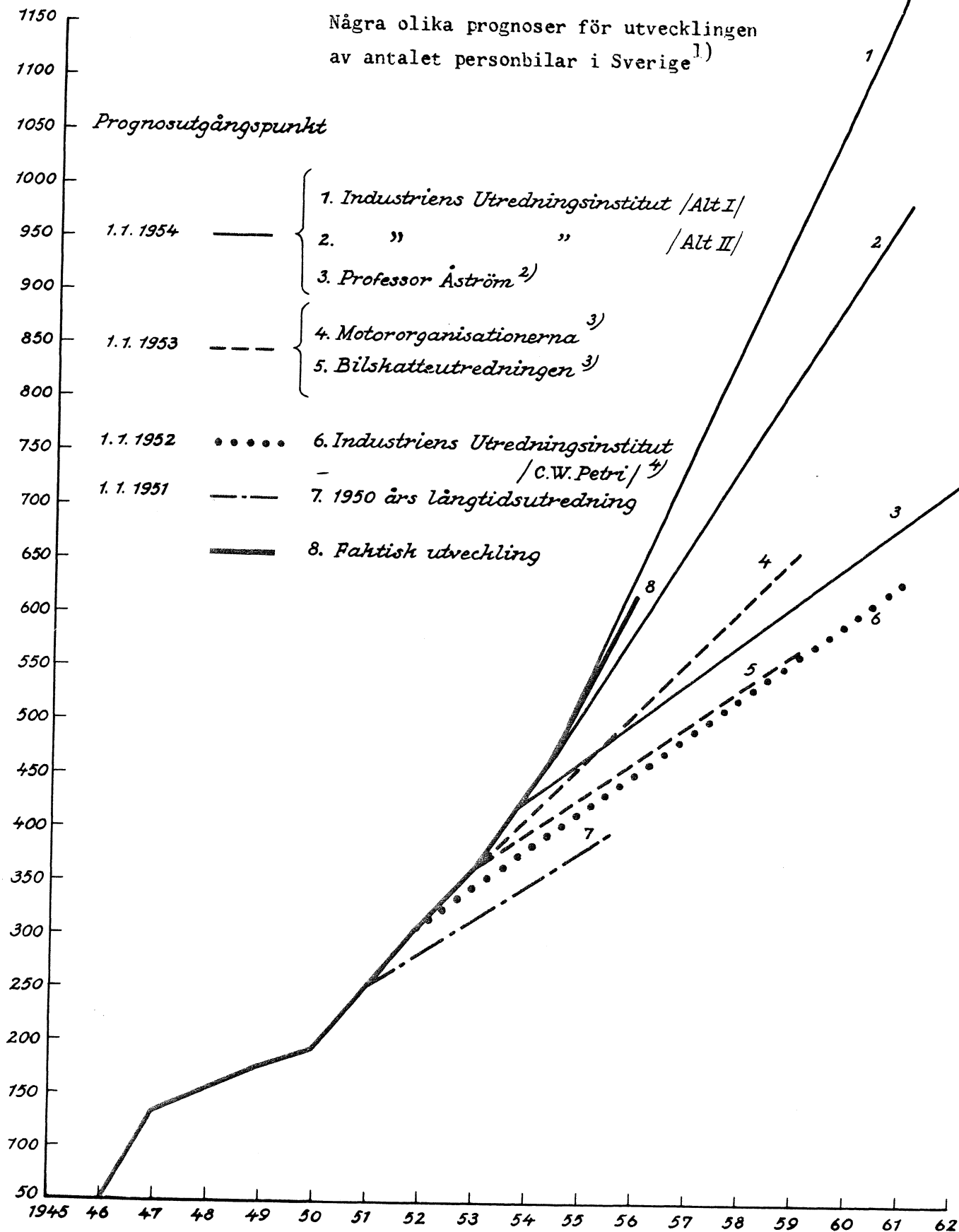
bilar år 1960.

Vanskligheten i dylika beräkningar framgår tydligt av flera föregående försök att prognosticera bilismens utveckling. De inom IUI utförda beräkningarna samt några tidigare utförda prognoser har återgivits i diagram 5 på sid. 16. Antalet personbilar vid årsskiftet 1955/56 har preliminärt beräknats till 640.000.

Jordbruksutredningen. Undersökningen rörande strukturrationaliseringen i jordbruket har under året i det närmaste slutförts och beräknas bli publiceringsklar under våren 1956. Den takt varmed strukturförändringarna i jordbruket fortgår har gjort det nödvändigt att i utredningen anlägga ett långsiktigt perspektiv vid studiet av de berörda problemen. Det visar sig då att förändringarna i jordbrukets storleksfördelning dels förlöper på annat sätt än vad det hittills åberopade statistiska materialet ger vid handen, dels sker i andra former än vad den statliga rationaliseringsverksamheten förutsätter. En analys av de utvecklingsdrivande krafterna antyder att det råder ett intimt samband mellan tätortsnäringsarnas utveckling och avflyttningen av företagare i jordbruket. Avflyttningen av folk från jordbruket medför en minskad rekrytering av nya jordbruksföretagare och härigenom en ökad nedläggning och sammanläggning av framför allt mindre jordbruk. Vad en fortsättning av 1940-talets utveckling i dessa avseenden kan komma att medföra i fråga om nedgång i antalet jordbrukare illustreras av diagram 6 på sid. 17.

De undersökningar rörande tendenserna i livsmedelskonsumtionen och återverkningarna härav för jordbruk, livsmedelsindustri och distribution, vilka ingår i jordbruksutredningen, har under året sammankopplats med den tidigare omnämnda konsumtionsutredningen och kommer att ingå som en del i denna undersökning.

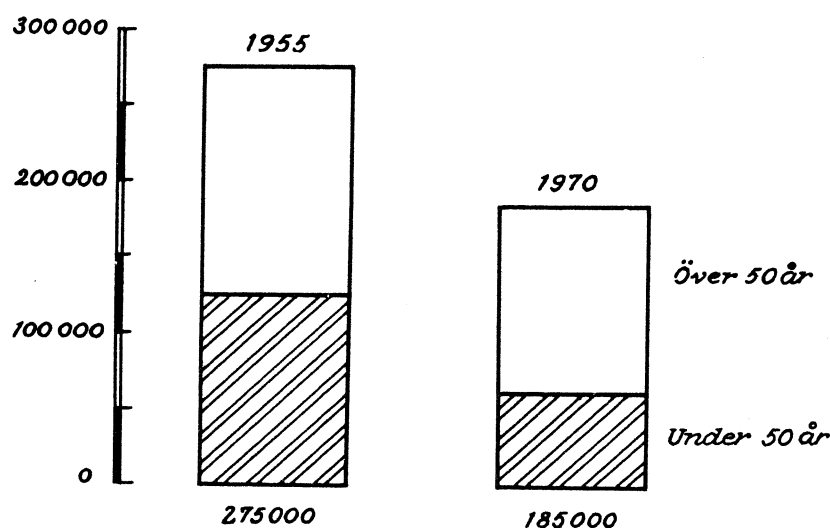
Några olika prognoser för utvecklingen
av antalet personbilar i Sverige¹⁾

- 1) I diagrammet har en rätlinjig utveckling för prognoserna angivits. Detta överensstämmer i några fall inte helt med den faktiska prognosen.
- 2) Teknisk tidskrift 1954:35. 3) Proposition 112, 1954 års riksdag.
- 4) Enligt andra alternativ i Petris "Svenskt transportväsen" (IUI 1952) skulle antalet personbilar 1960 uppgå till 540 000, 770 000 resp. 1 100 000.

Diagram 6

Antal manliga företagare i jordbruk
och boskapsskötsel åren 1955 och 1970

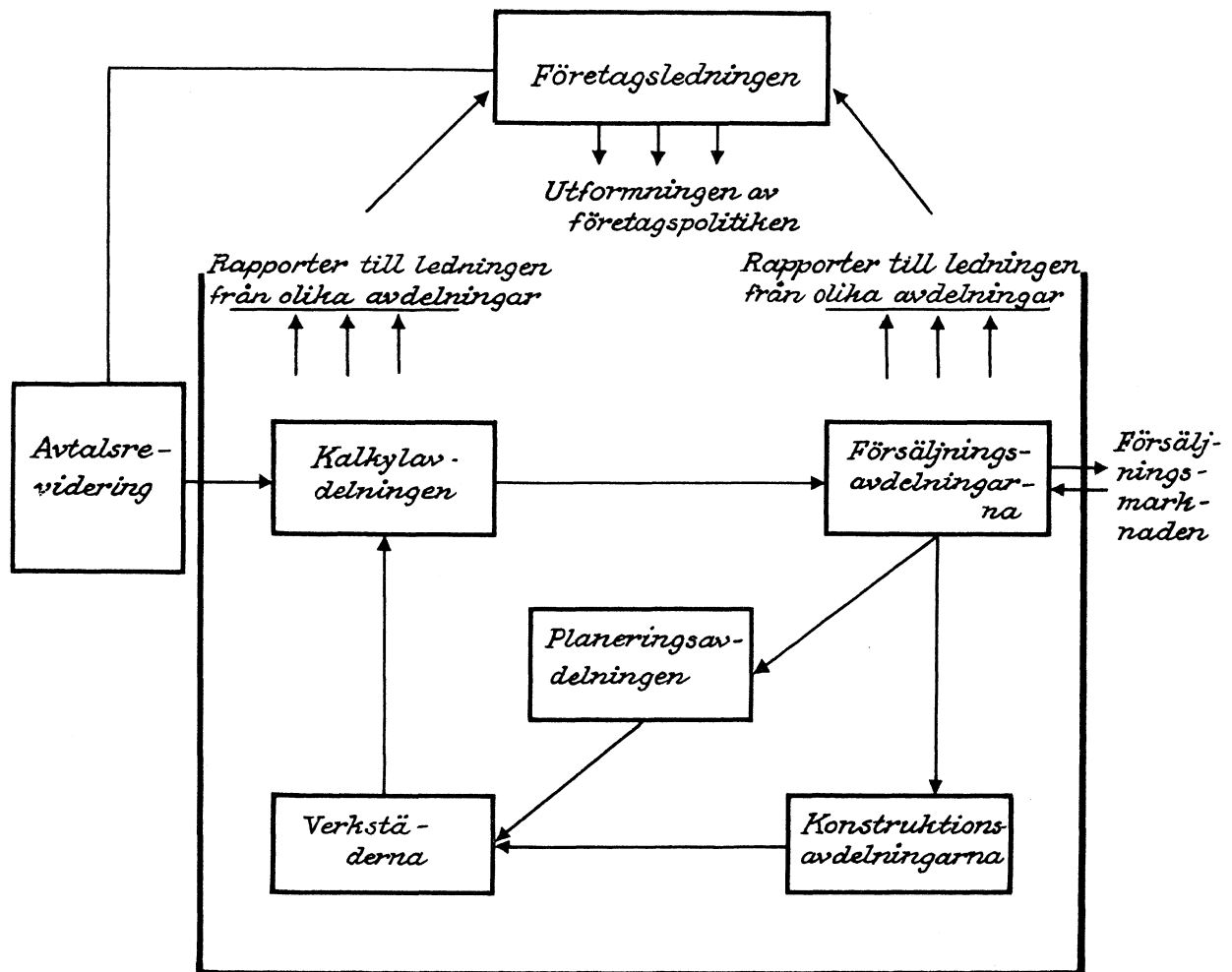
Undersökningar berörande arbetsmarknaden. Institutets forskningsverksamhet har under året i ökad grad kommit att inriktas på problem med anknytning till arbetsmarknaden och dess struktur. Den tidigare påbörjade undersökningen om vilka verkningar en avtalsmässig löneförändring får i olika typer av företag har fortsatt under året. Genom intervjuer och studier av de olika företagens statistiska rapporter har material insamlats för att ge underlag för en bedömning av sambandet mellan löneförändringar och förändringar i investeringar, priser och produktionsinriktning under efterkrigstiden i sex företag av skilda typer. Bearbetningen av detta material pågår för närvarande.

Att döma av de preliminära undersökningsresultaten försvåras möjligheterna att statistiskt uppskatta de sökta sambanden i hög grad av det förhållandet, att de årliga löneförändringarna, om dessa inte är onormalt stora, tycks spela endast en mindre roll vid utformningen av företagens pris- och investeringspolitik. Så t.ex. tycks förändringar i råvarukostnaderna på grund av deras i allmänhet betydligt större andel av de totala kostnaderna ofta vara en klart mera betydelsefull faktor vid prisförändringarna. Eftersom råvaruprisförändringar i allmänhet är internationellt utbredda skärpes denna tendens för företag med utländsk konkurrens.

Utredningen försöker också i viss mån studera hur förändringar av lönerna påverkar arbetet och besluten på olika avdelningar i företaget. Av tablån på nästa sida framgår ett av de reaktionsförlopp som en avtalsmässig löneförändring kan ge upphov till i ett större verkstadsföretag. Schematiskt kan man tolka tablån på följande vis:

Personer i företagsledande ställning deltar i riksavtalets fastställande. Löneförändringar i detta kan, om de anses tillräckligt stora, medföra ändrade kalkyler för alla företagets produkter. Dessa kalkyler vidarebefordras till försäljningsavdelningarna och bildar där till viss del grunden för pris- och försäljningspolitikens utformning. Om löneförändringen medför en förändring i denna politik, vilket blir beroende av kostnads- och marknadsförhållanden etc., uppkommer sannolikt även ändringar i företagets orderingång. Dessa impulser går vidare till planeringsavdelningen och i vissa fall även till konstruktionsavdelningen, försåvitt man vill ändra produktutformningen och produkturvalet. Från dessa avdelningar går impulserna vidare till företagets verkstäder för ändringar i produktionsstorlek och produktinriktning. De härigenom uppkomna förändringarna av ackords- och arbetsförhållandena i verkstäderna kommer till uttryck i arbetskortet, vilka vidarebefordras till kalkylavdelningen. Den ursprungliga löneförändringen kommer på detta sätt tillbaka till kalkylavdelningen och kan där ge upphov till ett nytt kretslopp.

Ett av de tänkbara reaktionsförloppen i ett verkstadsföretag som följd av en avtalsmässig löneförändring

Problemen i samband med en arbetstidsförkortning har under senare år fått ökad aktualitet och institutet har under året fått i uppdrag av den statliga utredningen om kortare arbetstid att utföra en mindre undersökning rörande de verkningar som en eventuell arbetstidsförkortning kan tänkas få inom industrien. Denna utredning har karaktären av en intensivundersökning vid ett dussintal företag. Materialet insamlas genom intervjuer med olika personer i ledande ställning i företagen. Med hänsyn till att metodiken vid materialinsamlingen i viss utsträckning är densamma som i undersökningen över verkningarna av löneförändringar i företagen har erfarenheterna från denna utredning varit av stort värde. Urvalet av företag har skett under hänsynstagande till att så många som möjligt av de skilda problem som kan tänkas uppkomma inom industrien skall bli belysta. Med hänsyn till det begränsade antalet företag kommer utredningen naturligtvis endast att kunna göra anspråk på att ge en "provkarta" på olika viktiga problem. Intervjuarbetet har utförts under hösten och rapporten till den statliga utredningen beräknas bli färdig i början av 1956.

Institutet planerar även att mera långsiktigt ta upp problem med anknytning till löne- och arbetsmarknadsmässiga frågeställningar. Det är härvid naturligt att inledningsvis utarbeta en översikt över utvecklingen av den hittillsvarande teoribildningen för löneområdet för att därigenom få ett fast underlag för den fortsatta forskningen. Detta arbete har påbörjats.

Kapitalundersökningen. Under året har en undersökning om kapitalbildningen i Sverige påbörjats. Några närmare riktlinjer för och omfattningen av denna undersökning har dock ännu inte fastställts. Hittills har arbetet främst inriktats på en inventering och genomgång av litteratur, statistik och annat tillgängligt material. Särskilt har därvid uppmärksamats de problem som sammanhänger med industriens försörjning med kapital för investeringar i byggnader, maskiner etc. För att belysa denna fråga har också i samarbete med Konjunkturinstitutet en bearbetning av Statistiska centralbyråns vinststatistik påbörjats, varvid formerna för att tillgodose före-

tagens externa upplåningsbehov eller disponeringen av överskottsmedel främst studeras. Utredningsmännen har även deltagit i diskussioner rörande uppläggningsen av en undersökning av det enskilda sparandet som planeras av Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån. Utredningsarbetet står under ledning av docenten Erik Dahmén.

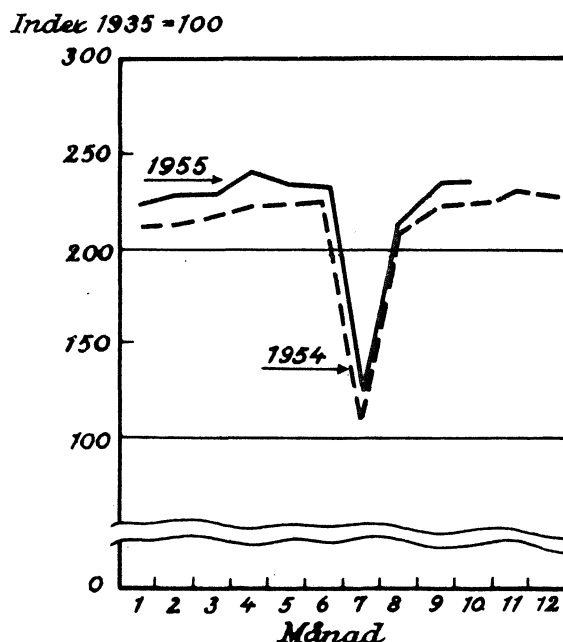
LÖPANDE STATISTIK

Produktionsindex

Institutet har liksom tidigare år utfört de löpande beräkningarna för Industriförbundets produktionsindex. Dess utveckling månad för månad under 1954 samt tiden januari-oktober 1955 framgår av vidstående diagram. Produktionsutvecklingen 1935 - tredje kvartalet 1955 redovisas på följande sida. (Produktionssiffrorna för november och december 1955 är ännu inte färdigställda.)

Diagram 7

Produktionsindex
1954-55

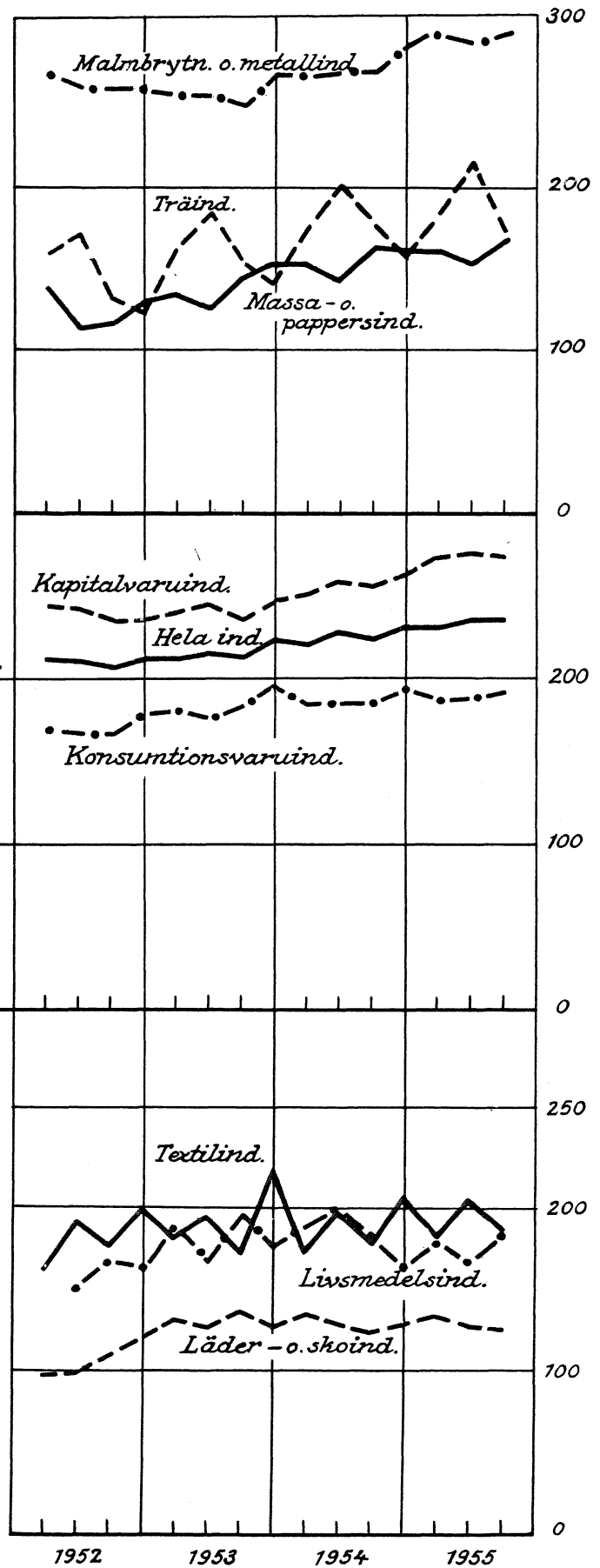
Industriell månadsstatistik. Uppgifter om industriproduktion, byggnadsverksamhet, export, import m.m. har insamlats och sammanställts varje månad. Sveriges Mekanförbunds och Sveriges Järn- och Metallmanufakturörenings statistik över sysselsättningen inom verkstadsindustrien har liksom tidigare år bearbetats inom institutet. Månadssta-

Diagram 8

Produktionsindex 1935-55

Index: 1935 = 100

(För perioden 1952 - oktober 1955
är kurvorna baserade på produktio-
nen under sista månaden i varje
kvartal.)

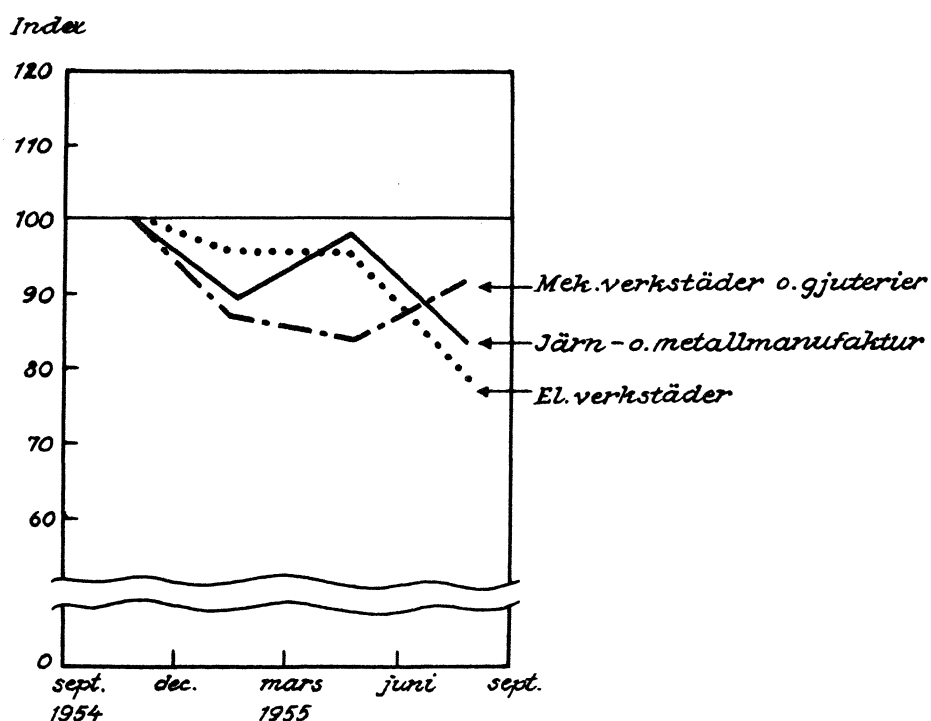
tistiken har publicerats i tidskriften Arbetsgivaren.

Orderbeläggningen inom verkstadsindustrien har undersökts två gånger under föregående år nämligen per den 28/2 och 31/8. Samtidigt har en viss omläggning ägt rum beträffande insamlandet och presentationen av denna statistik. De uppgifter som tidigare insamlats från företagen har gällt orderstockens storlek uttryckt i antal arbetstimmar samt den andel därav som är avsedd för export. Utöver dessa uppgifter tillfrågas företagen nu även om ordergångens omfattning under var och en av de två sistförflutna tremånadersperioderna. Då det ansetts vara av ringa intresse att publicera orderstockens omfattning i antal arbetstimmar i absoluta tal redovisas orderstocken numera i form av en index. För ordergången publiceras en indexserie som baserar sig på antalet arbetstimmar. Utvecklingen av de hittills redovisade indexsiffrorna för de olika huvudgrupperna (varven ej medtagna) framgår av diagram 9. För att möjliggöra en jämförelse mellan produktion (mätt medelst sysselsättningen) och ordergång publiceras även siffror över sysselsättningen i samband med orderstatistiken.

Diagram 9

Ordergången inom verkstadsindustrien
september 1954 - augusti 1955

Index: September-november 1954 = 100

Övrig statistisk verksamhet. Inom institutet har under året en översikt rörande olika metoder för produktivitetmätningar påbörjats. Översikten kommer också att innehålla en analys av de olika metodernas innebörd och användbarhet för industrien. Arbetet ledes av fil.dr Erik Ruist, Jernkontoret.

Problemet om olika sätt att förenkla statistikrapporteringen för företagen har också kommit upp till behandling vid skilda tillfällen under året.

ÖVRIG VERKSAMHET

Ekonomisk översikt för Industriförbundets årsberättelse. Institutet har utarbetat en redogörelse för den ekonomiska utvecklingen i Sverige och utlandet under 1954 för Industriförbundets årsberättelse.

Det ekonomiska läget. Enligt överenskommelse med Svenska Arbetsgivareföreningen har institutet under året färdigställt tre rapporter om det ekonomiska läget i Sverige och utlandet för användning i företagsnämnderna. Den första rapporten under våren samt höstrapporten har legat till grund för stillfilmer som inspelats av Kursverksamheten Vår Ekonomi för visning vid nämndsammanträdena.

"Salaried Employees and The Industrial Transformation". Institutet har under året för sina utländska kontakter låtit utarbeta en kortfattad redogörelse på engelska för de viktigaste synpunkterna i den tidigare i samarbete med Studieförbundet Näringsliv och Samhälle utgivna skriften om "Tjänstemännen och den industriella omvandlingen". En liknande redogörelse har även utarbetats av SNS.

"Facts About Swedish Economy". Institutet har medverkat vid omarbetningen av en under föregående år publicerad broschyr med statistiska uppgifter om den svenska ekonomien.

Broschyren utges av Svenska Arbetsgivareföreningen.

Institutet har härutöver under året varit sysselsatt med problem berörande industriföretagens lokalisering samt biträtt företag och organisationer inom näringslivet med snärre utredningar och annan service.

Institutets chef och övriga medarbetare har under året hållit ett flertal föredrag i skilda sammanhang. Föredragen har i allmänhet haft anknytning till inom institutet publicerade eller pågående utredningar och berört t.ex. konsumtionsutvecklingen i Sverige. Institutets chef har också under året såsom ledamot i det s.k. utredningsrådet deltagit i nationalbudgetarbetet. Medarbetarna vid institutet, docent Ragnar Bentzel och agr.lic. Odd Gulbrandsen, har varit medlemmar av 1951 års penningvärdeutredning resp. 1953 års skördeutredning.